
Vodno mesto: Ad ripam limpidissimi Fluminus Savi

Author(s): Siniša TOMIĆ

Source: *Urbani Izziv*, No. 12/13 (junij 1990), pp. 57-60

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180546>

Accessed: 07-09-2018 11:34 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Siniša TOMIĆ

Vodno mesto

Ad ripam limpidissimi Fluminus Savi*

Ko je tretjega dne stvarjenja Sveta Bog ustvaril vodo, je hkrati ustvaril razmere za pojav urbanista - graditelja mesta. Od takrat je bila voda kratko in malo razlog za nastanek mesta, pa tudi najboljši zaveznik barbarov - rušiteljev mest. Vedno je pomenila življenje in napredek, hkrati pa tudi stalno grožnjo prebivalcem na njenih bregovih. Ta dvojnost je stalnica tisočletij.

Praelement voda je sestavni del vseh razmišljanj o nastanku in urbanem razvoju današnjega mesta Slavonskega Broda. Vzdignjen iz globin nekdanjega Panonskega morja se nahaja na levem bregu ene izmed, kot je rekel Konstantin Filozof, šestintridesetih znamenitih rek na svetu.

Čeprav se krajevno imenoslovje ni kaj več ukvarjalo z vprašanjem izvora imena tega mesta, je ukoreninjeno mnenje, da je Brod dobil ime po besedi, ki označuje prvotni kraj, na katerem je možno priti čez reko. Ista beseda poimenuje tudi prevozno sredstvo za prehod: splav, kompa (madž. komp - op. prev.), ladja, brod. Zaradi dejstva, da se je na kraju nastanka mesta reka Sava najbolj približala pobočjem gore Dilj in, da se na sredini reke že od nekdanj

nahaja rečni otok, ki je bistveno olajšal prehod čez široko in nemirno reko, lahko zaključimo, da je bilo le še vprašanje časa, kdaj se bo na tem mestu razvil urbs.

O privlačnosti reke govorijo tudi številne arheološke najdbe iz dobe neolitika v bližini Broda. Vendar so pravi pomen reke dojeli šele Rimljani, ki so na bregovih Save postavili stražarnice in razna postajališča. Na tem območju omenjajo rimski zgodovinski viri poleg Marsonie in Urbate tudi ad Bassante. Ime Marsonia povezujemo z rečico Mrsunjo, ki danes teče skozi mesto in se neposredno pred rečnim otokom izliva v Savo. Ta kraj je bil na takratni glavni poti od Rima preko Emone do Singidunuma, in prav tukaj se cepi pot proti današnji Bosni.

Zanimivo je omeniti, da ob spoznanju ekonomske vloge Save le-ta prehaja v verski kult in da so Boga Savusa v teh krajih na veliko častili in mu postavljali oltarje in žrtvenike!

Po padcu rimskega cesarstva privlači ugodna lega naselja narode in plemena, še posebej Slovane, ki se tu v 7. stoletju trajno naselijo in kjer kasneje v okvirjih fevdalne družbene ureditve nastajajo ugodne razmere za nadaljnji razvoj mesta. Iz te dobe

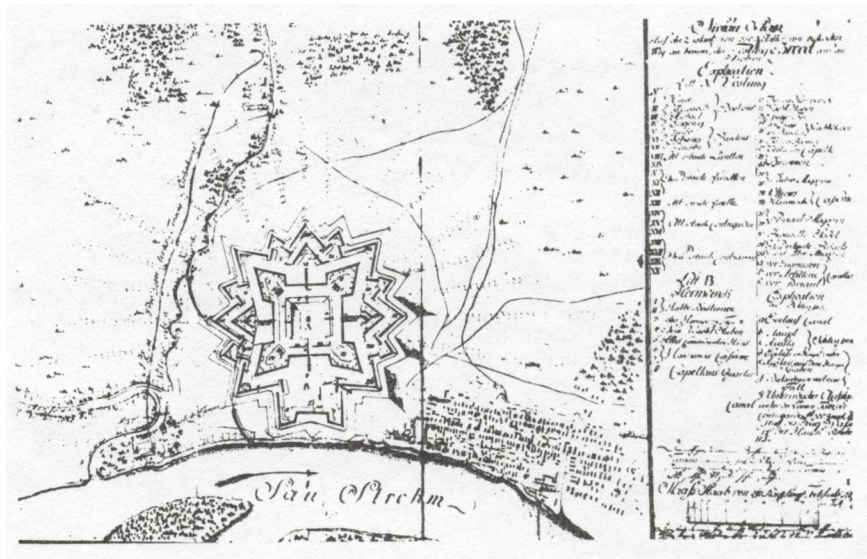
so znani graditelji mest hrvaški velikaši Berislavići, ki imajo v Brodu manjšo utrdbo, katero pa leta 1450 da zrušiti in zmetati v Savo njihov nasprotnik Ladislav Čeh Levanjski.

Posebno vlogo je Sava odigrala v dobi turških osvajanj Slavonije, še posebej mesta Broda. Po poročilih iz leta 1457 je beneški poslanec poročal, da se v neposredni bližini Broda gradi vojna flotilja za plovbo po Savi. Leta 1536 je Turkom, opremljenim z nevelikimi in hitrimi ladjicami, uspelo priti čez reko in na njej vzpostaviti nadzor. S takšnimi ladjami so ves čas turške okupacije (1536-1691) dovažali vojsko, municijo, oskrbo in hrano. Drugo poročilo pravi, da je v Brodu okrog dvesto Francozov gradilo floto za bosanskega pašo. Iz tega obdobja je znan zemljevid mesta, ki ga je narisal inž. Weigel. Na tej karti je razviden tloris takratne utrdbe v obliki četverkotnika s stolpi, braniki in okopi, pred katerimi so s severne, vzhodne in zahodne strani bili jarki, napolnjeni z vodo iz Save. Ta utrdba se je nahajala nasproti rečnega otoka (od turških časov imenovanega Ada**) čez katerega so v preteklosti vodili mostovi proti Bosni in vodijo še danes. Na isti karti je tudi videti, da se je reka Mrsunja izlivala v Savo vzhodno od brodske utrdbe. Še bolj proti vzhodu je takrat obstajalo mestece Brod, ki je bilo prav tako utrjeno. Z južne strani pa Brod ni potreboval utrdbe, ker ga je varovala reka Sava.

V 17. stoletju - po Karlovkem miru - je postala meja dveh nasprotnih si cesarstev (habsburškega in turškega) delno tudi Sava. Brod je takrat postal pomembno rečno pristanišče, reki in mestu pa je dominirala nova trdnjava, ki je bila zgrajena po vaubanovskem načelu leta 1743. Mesto se je naglo razvijalo, še posebej živahna trgovska dejavnost se je razvila tudi proti Bosni, čeprav z nekaterimi omejitvami. Prvi veliki transporti žita, soli, mesa in vina so šli skozi mesto leta 1758. Ker takrat še ni bilo parnikov, je bila pot po reki navzgor zelo težavna in so ladje vlekli ljudje in konji. Tako je bila vzdolž bregov Save zgrajena tudi posebna pot (Trepplweg) za vleko ladij. Ob tej poti so zgradili počivališče, skladišča za živinsko krmo in hleve za izmenjavo konj. V Brodu je bilo znano postajališče z gostilno Pri ladji (Kod lade). Navadno so ladje vlekli obsojenci in kaznjenci; o njihovem uporu obstajajo v Brodu tudi pisni dokumenti.

Carine za blago, takse za plovbo in prevoz ter številni vodni mlini na Savi pri Brodu so mestu prinašali velike materialne prihodke in tako sta bila kmalu zgrajena tudi veliki kompleks skladišč ter karantena za potnike in blago iz Bosne (kontumac).

Kako pomembna je bila reka za prebivalce Broda je razvidno iz fragmentov zapisa Ignjata A. Brlića iz leta 1838, kjer piše:

"Brod je od starina bio opasan riekom Savom i potocima Mrsunjom i Glogovicom. Stari ljudi pripoviedaše, da je jedan rukav Save teko od bosanskog sela Koraće prema čardaku Laktu na Vijušu i da su stari Brodani obradjivali zemlje preko Save sve do tog rukava sve dotle dok nisu u Karlovačkom miru sa Turci državne mede riekom Savom utvrdene ..."

"... Sava derala je vazda obalu, naročito od tvrđje pa do čardaka Lakta na Vijušu - zato je dao Brod godine 1772. savsku obalu od čardaka hana do Mutefclijinog mosta duplim palisadama utvrditi, ali bez stalnog uspjeha, jer je već godine 1802. dala brodska pukovnija načiniti nove nasipe, ali se i taj nasip nije držao, kao ni onaj ponovljeni godine 1806. od koga su se ostaci još godine 1838. vidili ..."

Iz navedenega sestavka Uspomene na stari Brod prav tako vemo, "da se Brod sastojao od jedne duge ulice pored Save, po prilici od Lukića kuće do preko Mrsunje. Prvi red kuća pokraj Save odniera je vremenom Sava sve do Zvirčeve kuće (do franjevačkog samostana) i još godine 1838. sjećali su se stari ljudi zgrada na obali savskoj koje je Sava uništila".

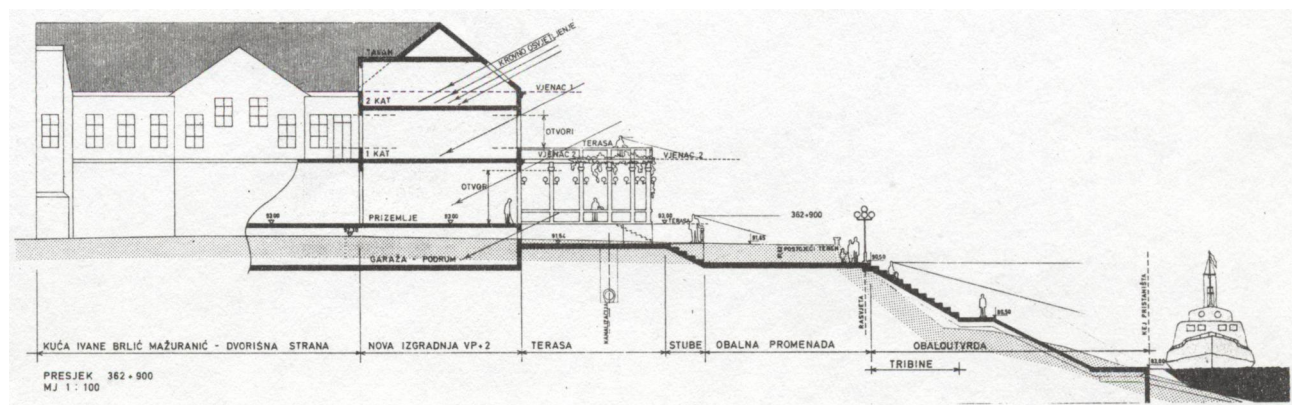
Še enkrat je odigrala Sava pri Brodu zgodovinsko vlogo. 29. julija leta 1878 so avstro-ogrskje čete prešle v Bosno in začele aneksijo. Okupacija Bosne je Brodu prinesla velike koristi. Že 23. septembra je v Brod pris-

pel prvi vlak in že v naslednjem letu je bil zgrajen velik jeklen most, čez katerega so v naslednjih desetletjih prepeljali velika rudna bogastva iz Bosne. Od tega trenutka dalje se gospodarski pomen reke počasi zmanjšuje.

Vendar pa ostaja mesto v urbanem smislu vse do konca 60. let v obrežnem delu "nedotaknjeno". Prebivalci in načrtovalci kot da so na reko pozabili, ji obrnili hrbet. Mesto intenzivno raste proti severu, zanemarlja svoje zgodovinsko urbano jedro in zaznavno spreminja urbano dediščino. Šele z obnovitvijo savskega sprehajališča se ob koncu 60. let prebivalci Broda vračajo k svoji stari ljubezni - vodnim razsežnostim reke Save. Nova regulacija v letih 1975-1985 je ustvarila nove kakovosti z oblikovanjem treh teras, ki se v poletnem obdobju in ob nizkem vodostaju uporabljajo za promenadne sprehode.

Tudi nedavno izdelani Izvedbeni urbanistični načrt zgodovinskega urbanega jedra Slavonskega Broda*** daje obrežnemu delu mesta nove kakovosti, ko na novo uveljavlja poudarke obalnih pročelij in savske ploščadi, z načrtovanimi dejavnostmi pa vrača življenje na breg reke.

Planirani urbani posegi za ureditev in oživljanje glavnega mestnega trga - ki se, kot redkokje v naši državi, z eno stranjo navezuje na savsko promenado - in tudi ureditev savske promenade z oblikovanjem neizogibne, bogate cone za pešce, bi

končno morali ovrednotiti izjemne urbane, arhitektonske in naravne vrednote tega srečanja graditeljskih prizadevanj in nekoč neukrotljive reke Save. Slojevitost razmerij med mestom in vodo je v minulih obdobjih zagotavljalo ustvarjanje novih vrednot in ohranjanje kontinuitete pripadnosti prebivalcev njihovi reki. Najboljše znamenje te pripadnosti je še danes razvidno v pojmovanju "identitete" mesta, ki se odraža v grbu mesta: le-ta prikazuje čapljo, ki

stoji v močvirju. Vendar močvirij dejansko ni več, obstajajo le v kolektivni zavesti prebivalstva in nas tako vračajo k izhodiščem in mitologiji nastanka tega mesta.

██
Siniša Tomič, dipl. inž. arh., Slavonski Brod.

* na bregu prebistre reke Save

** tur. ada = otok v reki

*** avtorji: Aleksandar Bašić, Ivan Čižmek, Siniša Tomič, Igor Čižmek